

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Etika péče jako koncepce, která nevede k legitimizaci
mocenské nerovnosti mezi pohlavími**

Kristýna Kosmannová

Plzeň 2023

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

**Etika péče jako koncepce, která nevede k legitimizaci
mocenské nerovnosti mezi pohlavími**

Kristýna Kosmannová

Vedoucí práce:

Mgr. Miloš Kratochvíl, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2023

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2023

.....

Poděkování:

Tímto bych chtěla poděkovat Mgr. Miloši Kratochvílovi, Ph.D. za jeho nesmírnou trpělivost a důležité rady při vypracování této práce, za podporu při volbě tématu, a především za metodické vedení práce.

Obsah

Úvod.....	6
1. Etika péče podle koncepce Virginie Heldové	8
1.1 Základní charakteristiky pečujících osob.....	9
1.2 Ženy jako hlavní vykonavatelky péče.....	10
1.3 Reprodukční práva žen z pohledu etiky péče.....	12
1.4 Zásadní odlišnosti mezi péčí a spravedlností	14
1.5 Celospolečenský význam etiky péče.....	15
2. Psychologie morálky a logika citu	17
2.1 Morální přístup Carol Gilliganové k etice péče	18
2.2 Ústřední dilema žen způsobené možností volby o vlastní plodnosti	19
2.3 Vnitřní konflikt vlastní femininity	21
3. Utilitaristická omezení etiky péče	23
3.1 Vytyčení hlavních rozdílů mezi „ <i>osobou</i> “ a „ <i>lidskou bytostí</i> “	24
3.2 Vyvrácení konzervativních argumentů zastávajících ilegalizaci interrupcí.....	25
3.3 Vyvrácení liberálních argumentů podporujících legalizaci interrupcí.....	26
3.4 Obtížnost určení nároku na život	27
4. Deontologické přístupy ilegalizace interrupcí v praxi.....	28
4.1 Situace Polska – historický kontext	29
4.2 Otázka interrupcí v dnešním Polsku	30
Závěr	32
Použitá literatura	34
Resumé.....	35

Úvod

Cílem této práce bude představení etiky péče jako koncepce, která v otázkách legitimitace mocenské nerovnosti mezi pohlavími překonává omezení utilitaristických a deontologických přístupů. Konkrétně nabídne argumenty, kterými lze obhájit nutnost uzákonnění možnosti umělého přerušeni těhotenství. Etika péče, především potom koncepce Virginie Heldové, bude prezentována jako etická teorie, která se opírá o poznatky z psychologie morálky na základě koncepce Carol Gilliganové. Deontologická omezení budou následně ilustrována na praktickém příkladu ilegalizace interrupcí v Polsku.

První kapitola bude věnována etice péče na základě koncepce Virginie Heldové. Rozebírány budou nejprve základní charakteristiky, které jsou příznačné pro pečující osoby. Na základě těchto vlastností bude v další části demonstrováno, že za hlavní vykonavatele péče byly tradičně považovány ženy. Pečující zkušenost žen bude prezentována jako jeden z důvodů jejich společenské podřazenosti. Na to naváže podkapitola zabývající se reprodukčními právy žen v kontextu etiky péče. Především se bude jednat potom práva, která ženám umožňují rozhodovat o své vlastní plodnosti. Pro pochopení širšího kontextu etiky péče bude další část věnována odlišnostem mezi etikou péče a etikou spravedlnosti. Zjištění z této části budou následně aplikována v poslední podkapitole první kapitoly, která bude demonstrovat celospolečenský význam etiky péče.

Druhá kapitola se zaměří na psychologii morálky a logiku citu podle koncepce Carol Gilliganové. O tuto koncepci se rovněž opírá etika péče. V první části druhé kapitoly tak bude představen morální přístup, pomocí kterého přistupuje Carol Gilliganové k teorii etiky péče. Druhá část se bude orientovat na ústřední dilema, které pro ženy vzniká z možnosti volby o vlastní plodnosti, a to s použitím morálních poznatků z předchozí části. V poslední části druhé kapitoly bude pozornost soustředěna na vnitřní konflikt, do kterého je žena uvedena v případě, že se rozhodne podstoupit umělé přerušeni těhotenství, neboť s touto volbou se dostává do rozporu s vlastní feminitou.

Ve třetí kapitole budou předvedena utilitaristická omezení pro etiku péče. Utilitaristický postoj bude v tomto bodě prezentovat Peter Singer na základě své koncepce, která součástí jeho knihy „*Practical Ethics*“. V první části půjde o vytyčení hlavních rozdílů mezi výrazem „osoba“ a „lidská bytost“, ty bývají často nevhodně užívány ať už na podporu legalizace či ilegalizace interrupcí. Peter Singer však odmítne, že by bylo možné pomocí různých významů slov rozhodnout o tom, zda má mít plod nárok na život či

nikoliv. V následujících dvou částech budou jednotlivě Peterem Singerem vyvráceny konzervativní i liberální názory, které nejčastěji zaznívají v reakci na problematiku legalizace interrupcí. Následně se pokusím některé z liberálních postojů obhájit na základě předchozích zjištění, která vycházejí z etiky péče.

Ve čtvrté a poslední kapitole bude věnována vyvrácení deontologických omezení etiky péče, a to na praktickém příkladu situace v Polsku, kde není zákonem garantovaný volný přístup k interrupcím. Společenské poměry v Polsku jsou silně ovlivňovány katolickou tradicí. Historický kontext těchto vazeb se pokusím přiblížit v první části této kapitoly. V té druhé se znovu pokusím o vyvrácení konzervativně-deontologického přístupu, a to pomocí postojů, které byly na obranu etiky péče demonstrovány v předchozích kapitolách.

Kromě zmiňované knihy Petera Singera budu pracovat zejména s knihou Virginie Heldové „*Etika péče. Osobní, politická a globální*“, dále s knihou Carol Gilliganové „*Jiným hlasem: o rozdílné psychologii žen a mužů*“ a se studií Jonathana Herringa „*Ethics of Care and the Public Good of Abortion*“. Použity budou i další díla sekundární literatury a dílčí studie. Práce bude tvořena převážně metodami komparace a interpretace.

1. Etika péče podle koncepce Virginie Heldové

V této kapitole se budu věnovat etice péče na základě koncepce Virginie Heldové, kterou představila ve své knize s názvem „*Etika péče. Osobní, politická a globální*“.¹ Etika péče je poměrně mladou teorií. Její vznik lze datovat pouze pár dekád zpět, a to zhruba do osmdesátých let 20. století.² Koncepce etiky péče vzešla z tak zvané druhé vlny feminismu, která byla stěžejním filozofickým proudem šedesátých let 20. století.³ Zatímco feministické myšlení v této době si dávalo za cíl nápravu sociální nerovnosti mezi pohlavími, etika péče se vydala trochu jiným směrem. Kromě snah o společenskou rovnost mezi muži a ženami se snaží klást důraz na to, že všechny osoby během svého života potřebují péči.³

Virginie Heldová zachází ve své teorii tak daleko, že tvrdí, že bez péče by lidé nebyli schopni přežít.⁴ Péči totiž potřebujeme hned od narození, kdy jsme odkázáni pouze na druhé. Pokud by o novorozené děti nikdo nepečoval, zemřely by. V některých případech jsou lidé odkázáni na pomoc a péči druhých téměř po celou dobu svého života, například pokud trpí nějakým druhem postižení, který jim neumožňuje, aby se o sebe postarali sami. Podobně je tomu i u postarších lidí, kteří často závisejí na péči druhých, ať už se jedná o rodinné příslušníky nebo speciální pečovatele.⁵

Velký důraz klade Virginia Heldová na skutečnost, že péče a její důležitost by za žádných okolností neměly být omezovány na soukromou rodinnou sféru. Etika péče by naopak měla být platná i v oblastech veřejných, jako je třeba právo.⁶ Virginia Heldová také odmítá, že by členové společnosti měli být považováni za samostatné či soběstačné.⁷ Naopak je zdůrazňována vzájemná závislost na základě vztahů.⁸ Právě na vztazích je založena péče. Jejími aktéry jsou osoby, které pečují a osoby, které péči přijímají. V teorii etiky péče je často vyzdvihována zvláště vztahová podstata všech osob.⁹

¹ Held, 2015 str. 21

² Held, 2015 str. 46

³ Held, 2015 str. 37

⁴ Held, 2015 tamtéž

⁵ Held, 2015 str. 23

⁶ Held, 2015 str. 39

⁷ Held, 2015 str. 151

⁸ Koubová, a další, 2018 str. 719

⁹ „*Etika péče vychází z přesvědčení, že lidé jsou vztahoví. Lidé sami sebe chápou v rámci svých vztahů.*“ Herring, 2019 str. 4, přeloženo mnou z anglického originálu

1.1 Základní charakteristiky pečujících osob

Jak již bylo zmíněno výše, v teorii etiky péče je velice důležitá vztahová podstata lidí, která jim napomáhá k vlastnímu sebeurčení, nejpodstatnější jsou však pečující vztahy. Důležitým předpokladem pro osoby, které se nacházejí v pečujících vztazích je, jak zmiňuje Virginia Heldová, citlivost.¹⁰ Ta je nezbytná především pro osoby, které pečují o druhé. Citlivost se v pečujících vztazích vyznačuje tím, že osoby v nich zúčastněné jsou si vědomé pocitů těch druhých, a jsou tak schopné předcházet konfliktům.¹¹ Proto by měla být citlivost ve vztazích vzájemná. Této schopnosti se ovšem osoby v pečujících vztazích učí postupně, jelikož oboustranná citlivost se vyvíjí nepřetržitě.¹²

Citlivostí ale nedisponují všechny osoby bez rozdílů. Někteří lidé mohou být neschopni citlivosti, jelikož kupříkladu vyrůstali v prostředí, v němž byl citlivosti nedostatek.¹³ Virginia Heldová rovněž uvádí, že citlivost bychom si neměli představovat jako vlastnost, se kterou se narodíme, ale spíše jako rys.¹⁴ Citlivost, jak se zdá, nám tedy umožňuje, abychom si byli vědomi pocitů druhých, a byli tak schopni porozumět jejich danému rozpoložení, které můžeme následně dále reflektovat v rámci konkrétního pečujícího vztahu.

Dalším zásadním atributem pečujících osob je motivace. Stejně jako je péče emocí nebo úmyslem, tak je i výkonem. Pečující osoba musí mít motivaci k tomu, aby péči vykonávala, a to i ve vztazích, které si sama nevybrala, jako je tomu třeba u rodinných vztahů mezi rodičem a dítětem. To, že se někdo rozhodne stát se pečující osobou, by mělo být výsledkem jeho nebo její vlastní volby. Nestáčí pouze bez rozvážení navázat na způsoby péče, ve kterých daná osoba vyrůstala.¹⁵ Motivace je tedy pro pečující osoby nezbytná k tomu, aby viděli důsledky za výkonem své péče. K výkonu péče je musí motivovat jejich pečující povaha.

S motivací rovněž souvisí aktivní účast osoby v pečujících vztazích. Na základě perspektivy etiky péče se osoby účastní těchto vztahů, jelikož je emocionálně ovlivňují.¹⁶ Pečující osoby jsou schopny podílet se na praxi péče a využívat tuto schopnost

¹⁰ Held, 2015 str. 99

¹¹ Koubová, a další, 2018 str. 727

¹² Held, 2015 tamtéž

¹³ Held, 2015 tamtéž

¹⁴ Held, 2015 stránky 99-100

¹⁵ Held, 2015 stránky 87-92

¹⁶ Held, 2015 str. 87

v pečujících vztazích.¹⁷ S tím je úzce spojeno také vědomí odpovědnosti. Z výkladu Virginie Heldové vyplývá, že osoby, které pečují o druhé, si musí být plně vědomi toho, že nesou zodpovědnost i za život někoho druhého, nikoliv pouze za ten svůj. Virginia Heldová zde předkládá názorný příklad rodičovství, kdy jsou děti zcela odkázané na pomoc a péči svých rodičů. Bez takové péče by děti nedokázaly přežít.¹⁸

Pečující osoby ovšem musí být rovněž schopny udržet si určitý odstup od druhých, a to hlavně kvůli tomu, aby nepodléhaly a nebyly ovlivňovány tíhou druhých. Tento způsob odstupů popisuje Virginia Heldová jako autonomii, která by se podle ní měla v etice péče udržovat.¹⁹ Důležitým předpokladem je v této souvislosti především schopnost pečujících osob starat se i o sebe a o své potřeby. Bez schopnosti naplnit své vlastní potřeby by pečující osoby nemohly dále pečovat o druhé.²⁰ Potřebu pečovat sám o sebe zmiňuje i Carol Gilliganová, která ve své knize „*Jiným hlasem: o rozdílné psychologii žen a mužů*“ podotýká, že péči náleží odpovědnost pečovat o druhé, ale stejnou měrou i o sebe.²¹

Něčím, bez čeho se pečující vztahy neobejdou, je důvěra, jak poznamenává Virginia Heldová. Vysvětluje, že důvěra představuje pochopení záměrů svých vlastních, ale také záměrů druhé osoby. Virginia Heldová upozorňuje, že důvěru bychom si neměli představovat jako schopnost predikovat úmysly druhých. Nejzásadnější je naopak právě v případech, kdy záměry druhých neznáme. Důvěra pak tedy raději představuje naši víru v to, že záměry druhých budou čestné spíše než nečestné.²²

1.2 Ženy jako hlavní vykonavatelky péče

V předchozí části byly představeny některé ze základních charakteristik typických pro pečující osoby. Vzhledem k podmínkám, z nichž teorie etiky péče vzešla, není překvapující, že historicky byly za pečující osoby považovány převážně ženy. Jak uvádějí Alice Koubová a Petr Urban ve své studii „*Vztahové pojetí morální subjektivity mezi etikou péče a teorií hry Donalda Winnicotta*“, v tradičních společenstvích byla péče

¹⁷ Held, 2015 str. 96

¹⁸ Held, 2015 str. 85

¹⁹ Held, 2015 str. 102

²⁰ Held, 2015 str. 63

²¹ Gilliganová, 2001 str. 116

²² Held, 2015 str. 104

považována za něco méněcenného a její vykonávání bylo připisováno „*neplnoprávným členům společnosti (typicky ženám)*“.²³

Ženám v minulosti náležely převážně role v domácnosti. Musely svědomitě pečovat jak o děti a jejich správnou výchovu, tak o svého muže a celkový chod domácnosti.²⁴ Virginia Heldová konstatuje, že zkušenosti žen s péčí byly po dlouhou dobu v dějinách filozofického myšlení zcela opomíjeny.²⁵ Etika péče zaujímá přesně opačný postoj, důležitost dává právě zkušenosti žen. Virginia Heldová dále příhodně podotýká, že značná rozdílnost je patrná již u výrazu „*mateřství*“ a „*otcovství*“.²⁶ Zatímco pro ženy je „*materství*“ hlavním zdrojem zkušeností s praxí péče²⁷, výraz „*otcovství*“ je do jisté míry spojován pouze s biologicky-genetickou sounáležitostí s dítětem.²⁸

Kvůli péči o druhé byly ženy ve společnosti často znevýhodňovány. Za její poskytování bývaly buď zcela neplaceny, anebo jen velmi špatně.²⁹ Pečující práce, nejčastěji vykonávána právě v mateřství, byla u žen obhajována tím, že se jedná o intuitivní činnost, která ženám přirozeně náleží.³⁰ Simone de Beauvoirová ve své knize „*The Second Sex*“ popisuje, jak jsou ženy vedeny k mateřství už od útlého věku. První je představa malé holčičky, jejíž nejoblíbenější hračkou je její panenka, o kterou se stará jako o své vlastní dítě. V průběhu dospívání se ovšem pohled na mateřství mění. Místo radostné vize představuje nyní mateřství hrozbu pro vlastní svobodu.³¹

Mateřství je jednou z oblastí, která obě pohlaví nejvíce spojuje, ale zároveň i rozděluje. Karen Horneyová ve své knize „*Feminine Psychology*“ upozorňuje na to, že lidé ze své podstaty nejsou schopni obdivovat schopnosti, kterými sami nedisponují, bez toho, aniž by k nim současně nepocíťovali i odpor. To podle Karen Horneyové platí i v případě

²³ Koubová, a další, 2018 str. 719

²⁴ Held, 2015 stránky 34-35

²⁵ Held, 2015 str. 56

²⁶ Held, 2015 str. 73

²⁷ Held, 2015 str. 53

²⁸ Held, 2015 str. 73

²⁹ Held, 2015 str. 126

³⁰ Held, 2015 str. 112

³¹ „*Během dětství a dospívání, (...), prochází žena ve svém postoji k mateřství několika fázemi. Pro malou holčičku je to zázrak a hra, panenka představuje budoucí dítě, které má vlastnit a ovládat; dospívající dívka se mateřství jeví jako ohrožení integrity její drahocenné osoby, někdy divoce zavrhané.*“ De Beauvoir, 1993 stránky 518-519, přeloženo mnou z anglického originálu

mateřství. Muži ho na jednu stranu obdivují, ale na tu druhou mu vzdorují, jelikož si jsou plně vědomi toho, že na rozdíl od žen nemají možnosti přivést na svět nový život.³²

V předchozí části bylo objasněno, proč je pro pečující osoby a vztahy důležitá citlivost. Ta umožňuje nejen pečujícím osobám, aby si uvědomovaly pocity a nálady druhých. Karen Horneyová uvádí, že citlivost je typicky přisuzována právě ženám. Ženská citlivost má ale údajně být rovněž důvodem pro jejich neschopnost objektivního jednání.³³ Tento názor zastává i Jonathan Herring ve své studii „*Ethics of Care and the Public Good of Abortion*“, v níž připomíná, že v oblasti veřejné sféry a práva tradičně bylo a je upřednostňováno racionální jednání před emocionálním.³⁴

Společensky odmítána, jak ve své studii zmiňují Alice Koubová a Petr Urban, byla také představa lidské nutnosti vzájemných vztahů. Vyzdvihovány byly povahové atributy, které charakterizovaly členy společnosti jako autonomní jednotky.³⁵ Virginia Heldová v této souvislosti podotýká, že společnost se utváří na základě rozšiřování vztahů, které vznikají mezi rodinnými příslušníky. Teprve z těchto původních pečujících vztahů rodiny a přátel se dále postupně vyvíjí širší společenství.³⁶ Péči tak Virginia Heldová vnímá jako neodmyslitelný předpoklad pro správně fungující společnost, což podporuje její argument, že etika péče nemá být omezená na soukromou oblast rodiny, nýbrž aplikovaná i na sféru veřejnou.³⁷

1.3 Reprodukční práva žen z pohledu etiky péče

Otázka ženských reprodukčních práv je ve společnosti skloňována už dlouhou dobu. Vzhledem k tomu, co již bylo vyloženo v předchozích částech (viz podkapitoly 1.1 a 1.2) o pečujících osobách a o skutečnosti, že tuto roli zastávají převážně ženy, není překvapením, že podřazenost žen je patrná i v oblasti legislativy. Virginia Heldová v kontextu této problematiky upozorňuje na to, že ačkoliv náleží schopnost přivádět na svět

³² „Právě tato životodárná síla ženy, živelná síla, naplňovala muže obdivem. A právě v tomto bodě vznikají problémy. Je totiž v rozporu s lidskou přirozeností udržet si uznání bez odporu vůči schopnostem, které člověk nemá.“ Horney, 1993 str. 115, přeloženo mnou z anglického originálu

³³ „Říká se, že [žena] je hluboce zakořeněna v osobní a citové sféře, což je úžasné, ale nešťastně ji to činí neschopnou vykonávat spravedlnost a objektivitu (...).“ Horney, 1993 str. 114, přeloženo mnou z anglického originálu

³⁴ „Právo je tradičně k emocím spíše skeptické. Dává přednost tomu, aby se právo řídilo racionálními důvody a dodržováním pravidel, a ne aby se řídilo rozmary emocí.“ Herring, 2019 str. 4, přeloženo mnou z anglického originálu

³⁵ Koubová, a další, 2018 str. 719

³⁶ Held, 2015 str. 81

³⁷ Held, 2015 str. 44

nový život ženám, jsou muži ti, kdo o této schopnosti rozhodují.³⁸ Virginia Heldová také dodává, že zákon tímto způsobem ještě více umocňuje podřazenost žen ve společnosti.³⁹

Když zmiňuji ženská reprodukční práva, mám na mysli především legální přístup k umělému přerušení těhotenství, tedy možnost interrupce. Jonathan Herring ve své studii zdůrazňuje jeden z hlavních problémů plynoucích z uzákonění interrupcí, a tím je tvrzení, které říká, že umělé přerušení těhotenství nejběžněji představuje konflikt mezi právy ženy a plodu.⁴⁰ Virginia Heldová ovšem správně podotýká, že tato představa, v níž vnímáme ženu a plod jako dva samostatné subjekty, je spíše méně pravdivá. Naopak vyzdvihuje, jak důležité je pro ženu i plod jejich vzájemné spojení.⁴¹ A to minimálně z důvodu potavy, kterou plod získává od ženy, jak uvádí Jonathan Herring.⁴² Stejně tak doplňuje, že kvůli společné tkáni nelze určit jednoznačnou dělicí linii. Není tedy možné přesně určit, kde končí žena a začíná plod.⁴³ Tudíž není možné přemýšlet o ženě a o plodu jako o dvou samostatných jednotkách.

Pokud bylo tedy výše prokázáno, že spor, zda mají mít větší hodnotu práva žen nebo práva plodu, který s sebou možnost umělého přerušení těhotenství přináší, je ve své podstatě iluzí, jelikož není možné s jistotou určit, kde dochází k dělení mezi ženou a plodem, pak se musím ptát, proč je tento argument v otázce ilegalizace interrupcí relevantní? Simone de Beauvoirová ve své knize nabízí hned dvě odpovědi na tuto otázku.

V první odpovědi konstatuje, že lidé/muži⁴⁴ se proti možnosti umělého přerušení těhotenství vymezují pouze na společenské rovině. V konkrétních případech je totiž vnímají jako jediné možné řešení.⁴⁵ V druhé odpovědi hovoří Simone de Beauvoirová o tom, že muži (v tomto kontextu je již patrné, že slovem „men“ jsou myšleni muži) často přisuzují interrupcím daleko menší závažnost, než jakou by měli. Obecně je vnímají spíše

³⁸ Held, 2015 str. 243

³⁹ Held, 2015 str. 239

⁴⁰ „(...) potrat je obvykle prezentován jako střet mezi právy ženy a právy plodu.“ Herring, 2019 str. 9, přeloženo mnou z anglického originálu

⁴¹ Held, 2015 str. 176

⁴² „Bolest matky ovlivňuje plod a potrava podaná matce se může dostat do žaludku plodu.“ Herring, 2019 str. 10, přeloženo mnou z anglického originálu

⁴³ „Neexistuje jasný bod, kde končí tkáň plodu a začíná tkáň ženy. Sdílejí tekutiny a prostor.“ Herring, 2019 tamtéž, přeloženo mnou z anglického originálu

⁴⁴ V anglickém originále „men“

⁴⁵ „Lidé/muži potraty všeobecně zakazují, ale jednotlivě je přijímají jako výhodné řešení problému; jsou schopni si s bezstarostným cynismem protiředit.“ De Beauvoir, 1993 str. 517, přeloženo mnou z anglického originálu

jako jedno ze zdravotních rizik, kterým jsou ženy během svého života vystaveny.⁴⁶ K tomu Simone de Beauvoirová dodává, že pokud se žena rozhodne podstoupit umělé přerušování těhotenství, pak se tím vzpírá, a to tím nejkrajnějším způsobem, etice, která byla ustanovena muži. A nepochybně se tím vzpírá i svým vlastním hodnotám.⁴⁷

1.4 Zásadní odlišnosti mezi péčí a spravedlností

V této části se ještě vrátím ke koncepci etiky péče tak, jak ji vykládá Virginia Heldová. Konkrétně se zaměřím na to, jakým způsobem od sebe odlišuje péči a spravedlnost. Toto dělení je důležité jak pro lepší pochopení etiky péče a jejích cílů, tak pro další rozbor problematiky uzákonění umělého přerušování těhotenství. Obě etiky spolu úzce souvisí a v některých oblastech se svými vymezeními doplňují. Zásadní rozdíl mezi nimi však tkví v tom, že zatímco „péče může existovat bez spravedlnosti“, spravedlnost bez péče nikoliv.⁴⁸

Nejprve se budu soustředit na spravedlnost a její etiku. Té Virginia Heldová přisuzuje otázky rovnosti a férovosti.⁴⁹ To ve své knize připomíná i Carol Gilliganová, etiku péče následně objasňuje jako „*předpoklad nenásilí*“.⁵⁰ Značný důraz je ve výkladu Virginie Heldové kladen na skutečnost, že přesvědčení, které nám radí hledat spravedlnost pouze ve veřejné oblasti práva, je mylné. Už vůbec bychom se neměli domnívat, že otázky politiky náleží pouze etice spravedlnosti a otázky rodinné pouze etice péče. Spravedlnost je nezbytná v soukromé rodinné sféře stejně jako je nezbytná v té veřejné. Stejně tak je v obou sférách potřebná péče.⁵¹

Virginia Heldová naproti tomu objasňuje, že postupný vznik etiky spravedlnosti z oblasti práva a politiky je nesporný. Je tedy možné sledovat opačný vývoj než u etiky péče, která se nejprve vyvíjela ze soukromých rodinných a přátelských vztahů a následně se rozšířila na veřejnou oblast společnosti. To potvrzuje názor, který Virginia Heldová zastává, a sice, že v otázkách práva by měla být upřednostněna etika spravedlnosti,

⁴⁶ „*Muži mají tendenci brát potrat na lehkou váhu; považují ho za jedno z mnoha nebezpečí, které ženám ukládá zlovolná příroda, ale plně si neuvědomují hodnoty, které s ním souvisejí.*“ De Beauvoir, 1993 str. 516, přeloženo mnou z anglického originálu

⁴⁷ „*Žena, která se uchýlí k potratu, se zříká ženských hodnot, svých hodnot, a zároveň se nejradiálnějším způsobem staví proti etice, kterou stanovili muži.*“ De Beauvoir, 1993 tamtéž, přeloženo mnou z anglického originálu

⁴⁸ Held, 2015 str. 228

⁴⁹ Held, 2015 str. 33

⁵⁰ Gilliganová, 2001 str. 187

⁵¹ Held, 2015 stránky 124-125

v obecné rovině by ale měla přednost náležen etice péče.⁵² Opomenuta však nesmí být spravedlnost v soukromých oblastech, jelikož i tam má své důležité postavení. Na otázku, jak si potřebu spravedlnosti ve sféře rodinné představit, odpovídá Virginia Heldová například pomocí výchovy dětí. Pokud jsou v domácnosti vychovávány dvě nebo více dětí, pak by jejich výchova nebyla stejně kvalitní za předpokladu, že bychom dlouhodobě dávali přednost pouze jednomu z nich. Výjimkou, jak dodává, by v tomto případě byla situace, kdy by jedno z dětí vyžadovalo speciální péči, kupříkladu ze zdravotních důvodů.⁵³

Další vhodný příklad potřeby spravedlnosti v domácí sféře, který Virginia Heldová demonstruje, spočívá ve spravedlivém rozdělení péče o děti⁵⁴, což nemusí být nutně myšleno pouze ve spojitosti s rozvedenými páry. Pokud by byla výchova dětí rovným dílem rozdělena mezi matku a otce, pak by nemusela veškerá odpovědnost za péči o děti záviset pouze na ženách jako tomu bylo historicky, kdy byla pečovatelská práce spojená s výchovou dětí a zajištěním chodem domácnosti tradičně odkázána na ženy (viz podkapitola 1.2).

Ve vztahu etiky péče a etiky spravedlnosti přichází Virginia Heldová s vlastním návrhem, jak lze obě společně začlenit. Doporučuje, aby každá z nich zůstala dominantní v těch případech, ve kterých by měla být dominantní. Stále by se ale měly nějakým způsobem navzájem doplňovat. Pro etiku spravedlnosti by tedy hlavní oblastí působnosti mělo být právo s tím, že by stále měla být platná i v soukromé sféře. Hlavní dominantou by zde ale měla přetrvat etika péče. Přesto by se nicméně mělo dbát na to, aby i rodinné a přátelské vztahy byly spravedlivé.⁵⁵

1.5 Celospolečenský význam etiky péče

Nyní už je tedy jasné, jak spolu etika péče a etika spravedlnosti souvisejí a jakým způsobem se v oblasti soukromé i veřejné navzájem doplňují. V této části se tudíž budu zabývat tím, co toto zjištění představuje pro společenský kontext a dále rozvedu argument Virginie Heldové, v němž tvrdí, že pokud by nebyla péče, pak by neexistovala žádná společnost.

Jak už bylo zmíněno v jedné z předešlých částí (viz podkapitola 1.3), podstatným předpokladem vzniku a samotné existence společnosti je vzájemná propojenost jejich

⁵² Held, 2015 stránky 246-247

⁵³ Held, 2015 str. 34

⁵⁴ Held, 2015 str. 33

⁵⁵ Held, 2015 str. 36

členů. Společnost by tak neměla být vnímána jako pouhé seskupení autonomních jednotek, které jsou na sobě nezávislé. Virginia Heldová podotýká, že hlavní podmínkou vzniku způsobu autonomie (který byl přiblížen v podkapitole 1.1) je zvláště společnost, jejíž členové navzájem spolupracují.⁵⁶ Jenže kde se taková společnost bere? Virginia Heldová tvrdí, že z pečujících vztahů, které se postupně rozvíjejí z rodinné sféry na tu veřejnou.⁵⁷

Virginia Heldová upozorňuje na skutečnost, že bez péče by lidé neměli šanci přežít.⁵⁸ Jak již bylo uvedeno, každá osoba je minimálně jednou v průběhu svého života zcela odkázána na pomoc a péči druhých. A to v období bezprostředně po narození. Často se však tato situace, kdy je poskytnutí péče otázkou života a smrti, opakuje v období stáří. V tu dobu se senilní lidé opět ocitají na stejné úrovni jako novorozené děti, jelikož jsou kompletně závislí na pomoc svého okolí. Liší se ale v tom, že na rozdíl od dětí, o které ve valné většině případů pečují jejich rodiče, staří lidé bývají často odkázáni na pomoc pečujících pracovníků. Pečovatelské profese ovšem bývají finančně podhodnocené.⁵⁹ Jonathan Herring ve své studii míní, že stát musí dohlížet na to, aby byly potřeby jeho občanů zajištěny. Pečující vztahy by tedy měly být státem chráněny a šlechtěny.⁶⁰

Tvrzení, které říká, že bez péče by lidé nebyli schopni přežít, podporuje Virginia Heldová tím, že přisoudí péči poslání nejzákladnější morální hodnoty. Postaví ji dokonce na stejnou úroveň jako hodnotu života.⁶¹ Virginia Heldová dále vyzdvihuje nepostradatelnost morálního hodnocení pro význam péče.⁶² K tomu Alena Koubová a Petr Urban ve své studii dodávají, že lidé by ve společnosti měli morálně přijmout odpovědnost, která vyplývá z naplňování potřeb druhých lidí.⁶³ Stejně tak Jonathan Herring podporuje ve své studii tento argument, když tvrdí, že nezbytnost péče bychom měli stvrdit tím, že ji přijmeme za „morální dobro“ a budeme si ji vážit jako „dobré součásti života“.⁶⁴

⁵⁶ Held, 2015 str. 151

⁵⁷ Held, 2015 str. 225

⁵⁸ Held, 2015 str. 131

⁵⁹ Held, 2015 str. 126

⁶⁰ „Klíčovou úlohou státu a práva je zajistit uspokojování základních potřeb občanů. A péče je pro to zásadní. Proto musí právo a stát podporovat a chránit pečující vztahy.“ Herring, 2019 str. 2, přeloženo mnou z anglického originálu

⁶¹ Held, 2015 str. 228

⁶² Held, 2015 str. 131

⁶³ Koubová, a další, 2018 str. 719

⁶⁴ „Péče je nejen nezbytná, ale měla by být přijímána jako morální dobro. Péče by měla být ceněna a oceňována jako dobrá součást života.“ Herring, 2019 str. 4, přeloženo mnou z anglického originálu

Proto nabízí Virginia Heldová vlastní způsob, jakým chápat péči a její etiku ve společenském kontextu. K tomu radí, abychom si ji představovali jako „sít“ . Konkrétně síť, která musí nutně počítat s autonomií osob, a to nikoliv ve smyslu jejich vzájemné nezávislosti na druhých, nýbrž ve formě odstupu, který zaručí, že nedojde k tomu, aby osoby podléhaly pocitům a náladám druhých (viz podkapitola 1.1). V této síti by spolu s autonomií bezpochybně měla být začleněna také spravedlnost, která, jak už bylo naznačeno výše (viz podkapitola 1.5), nemůže bez péče existovat. Kromě spravedlnosti musí být ovšem v této síti začleněna i cnost spolu s užitkem.⁶⁵

2. Psychologie morálky a logika citu

Na psychologii morálky a logiku citu, o které se etika péče ve svých úvahách rovněž opírá, se zaměřím především pomocí koncepce Carol Gilliganové, kterou rozvedla ve své knize *„Jiným Hlasem: o rozdílné psychologii žen a mužů“*. Jak už název napovídá, Carol Gilliganová se v knize snaží objasnit, jak probíhá vývoj „(...) psychologických postojů dívek v průběhu jejich morálního dospívání.“⁶⁶ Svou studii reagovala na výzkum svého kolegy Lawrence Kohlberga. Ten na základě svých výsledků tvrdil, že u dívek nastává morální dospělost než u chlapců. Carol Gilliganová ovšem poukázala na podstatnou trhlínu, kterou experimenty Lawrence Kohlberga měla, a sice, že všichni účastníci jeho výzkumů byli chlapci.⁶⁷

Carol Gilliganová se tak ve své studii zaměřila právě na morální vývoj u dívek a žen. Ve své knize vysvětluje, že v morálních otázkách hovoří ženy jiným hlasem, odtud je také odvozen název knihy. Tento jiný hlas spočívá v přednosti, kterou ženy při řešení morálních problémů dávají vztahům mezi osobami. Stanovené normy tak při rozhodování v morálních otázkách upozadují. Carol Gilliganová však konstatovala, že tímto hlasem nemluvily všechny ženy, které se jejího výzkumu účastnily. Podotkla ale, že muži s ním nemluvili takřka vůbec.⁶⁸

V řešení morálních problémů se Carol Gilliganová mimo jiné zabývá také reprodukčními právy žen. Neřeší je ovšem z hlediska legislativy, nýbrž z pohledu morálky, která je v některých případech zdůvodňována na základě teorie etiky péče. I ona se pozastavuje nad rozlišením péče a spravedlnosti. Na základě svého výzkumu popisuje, jakým

⁶⁵ Held, 2015 str. 130 a 155

⁶⁶ Held, 2015 str. 54

⁶⁷ Held, 2015 str. tamtéž

⁶⁸ Held, 2015 str. 55

způsobem přistupují ženy k rozhodnutí ohledně umělého přerušování těhotenství. Stejně tak ukazuje, v případě, že se ženy pro interrupci rozhodnou, jak si svou volbu následně obhajují a jaké následky v nich zanechá.

2.1 Morální přístup Carol Gilliganové k etice péče

Pochopení rozdílného přístupu k řešení morálních problémů u žen a mužů, které přinesly výsledky studie Carol Gilliganové, je klíčové pro další objasnění rozdílného přístupu a vnímání péče. Rozlišuje dva způsoby morálního vývoje. Prvním z nich je separace, ta je typická pro muže. Druhým způsobem, za pomoci kterého se formuje morální smýšlení převážně u žen, je přimknutí. Carol Gilliganová díky svému výzkumu dokládá, že toto rozdělení utváří už v útlém věku. Postupným vývojem přes adolescenci až po dospělost jsou tyto dva způsoby stále více patrné, a to především v oblasti vztahů.⁶⁹

Separace, kterou je ovlivněn morální vývoj a dospívání muže, se vyznačuje silnou pozicí vlastního já. Jedná se o přístup, kterým se konkrétní jedinec vymezuje ze vztahového pojetí a soustředí se na vlastní autonomii.⁷⁰ Tento postoj je později zdrojem upevnění silnějšího postavení muže ve společnosti. Separace umožňuje muži, aby se soustředil na své vlastní potřeby. Díky této pozici je schopný řídit své rozhodující procesy racionálně a pomocí stanovených pravidel. I přes separační období mohou muži dospět k touze po pečujících vztazích, kterých by se mohli sami aktivně účastnit.⁷¹ Jsem toho názoru, že separací jdou však muži zcela proti teoriím a úvahám etiky péče a pouze tím přiživují iluzi, která tvrdí, že společnost je složena ze samostatných subjektů, které přistupují k řešení morálních problémů racionálně a v otázkách vztahů vždy upřednostňují vlastní já.

Pro morální vývoj je, jak uvádí Carol Gilliganová, naopak příznačné přimknutí. V období přimknutí se žena typicky snaží najít pozici vlastního já ve vztahu k druhým. Podle Carol Gilliganové napomáhají ženy tímto svým postojem sebeobětování utváření a upevnění lidského společenství.⁷² Při řešení morálních otázek nedělá ženám problém odhlédnout od stanovených pravidel a nahlížet možná východiska pomocí citlivosti, která, jak již bylo vysvětleno výše (viz podkapitola 1.2), je téměř nutným předpokladem pečujících osob. Svou pečující povahou si ovšem neupevňují silné postavení ve společnosti. Takové sledují u mužů, což je vede k domněnce, že racionálně smýšlející jedinci nemají

⁶⁹ Gilliganová, 2001 str. 171

⁷⁰ Koubová, a další, 2018 str. 720

⁷¹ Gilliganová, 2001 stránky 167-171

⁷² Gilliganová, 2001 str. 173

potřebu ani morálky, ani vzájemných vztahů s druhými.⁷³ Jak již bylo prokázáno z koncepce Virginie Heldové a jak dále dokládají i Alice Koubová a Petr Urban, všechny osoby jsou v průběhu života provázeny touhou po vztazích.⁷⁴

Ženy hledají vztahové vazby i v morálních otázkách. Pro jejich rozhodnutí není zásadní, zda budou v souladu se stanovenými pravidly, ale zda nedojde k porušení vzájemných vztahů mezi osobami. To je také jeden z důvodů, proč ženy k morálním problémům nepřístupují čistě racionálně, ale s ohledem na pocitové rozpoložení druhých. Ve svých řešeních se tak ženy snaží zajistit „*předpoklad nenásilí*“, prostřednictvím kterého, jak už bylo poznamenáno (viz podkapitola 1.4), vysvětluje Carol Gilliganová podstatu etiky péče.⁷⁵ Aktivní vykonávání péče pak interpretuje jako „*splnění morální odpovědnosti*“.⁷⁶

Již dříve (viz podkapitola 1.1) bylo znázorněno, že pro pečující osoby je potřebná schopnost autonomie. Tedy odstup, který zaručí, že pečující osoba nebude ovlivněna pocity druhých osob na úkor svých vlastních. To ostatně podporuje i Carol Gilliganová, když uvádí, že odpovědnost za péči neseme jak za druhé, tak za sebe.⁷⁷ Stejně tak bylo názorně doloženo, že péče a její vykonavatelé byly ve společnosti historicky považováni za něco podřadného.⁷⁸ Obdobným způsobem byly za hlavní poskytovatele péče tradičně považovány ženy (viz podkapitola 1.2). Jakým způsobem se tedy mohou ženy s tímto vědomím postavit k řešení volby mezi těhotenstvím a jeho umělým přerušením? Tento spor blíže rozeberu v další části.

2.2 Ústřední dilema žen způsobené možností volby o vlastní plodnosti

V důsledku reprodukčních práv, která dávají ženám možnost rozhodovat o své vlastní plodnosti, ať už formou antikoncepce nebo prostřednictvím volby o umělém přerušení těhotenství, jsou ženy uvedeny do konfliktu, který Carol Gilliganová ve své knize označuje jako „*ústřední dilema*“.⁷⁹ Tomu se podrobně věnovala ve své *Interrupční studii*, ve které dělala rozhovory s celkem devětadvaceti ženami a dívkami ve věku od patnácti

⁷³ Gilliganová, 2001 str. 143

⁷⁴ Koubová, a další, 2018 str. 721

⁷⁵ Gilliganová, 2001 str. 187

⁷⁶ Gilliganová, 2001 str. 97

⁷⁷ Gilliganová, 2001 str. 116

⁷⁸ Koubová, a další, 2018 str. 719

⁷⁹ Gilliganová, 2001 str. 93

do třiatřiceti let, „*kteřé byly v prvním trimestru klinicky potvrzeného těhotenství a (...) uvažovaly o interrupci.*“⁸⁰

Jak už bylo na základě koncepce etiky péče vysvětleno výše (viz podkapitola 1.1), v pečujících vztazích neseme odpovědnost jednak za druhé, ale také za sebe. Stejně jako dohlíží pečující osoby na to, aby naplnily potřeby druhých, o které pečují, tak musí dohlížet i na své vlastní potřeby a ujistit se, že budou naplněny. Carol Gilliganová v této souvislosti znovu zdůrazňuje, že osoba musí být nejprve schopna pečovat sama o sebe, aby následně mohla být odpovědna za péči o druhé a odpovědnost, kterou musí daná osoba disponovat, nazývá přímo „*rodičovskou odpovědností*“.⁸¹ Domnívám se, že pokud si je žena vědoma toho, že není v situaci, která by ji umožňovala, aby pečovala a vychovávala dítě, pak by ji na základě toho, co zde bylo zmíněno, měla být umožněna možnost podstoupit umělé přerušeni těhotenství. Pouze by se tím řídila teorií etiky péče, neboť by si byla vědoma toho, že v první řadě musí pečovat sama o sobě, aby mohla následně pečovat i o druhé.

V tomto bodě se přirozeně nabízí argument, který říká, že už samotný předpoklad varianty umělého přerušeni těhotenství, kterou si žena může zvolit, jde proti teorii etice péče. Jsem toho názoru, že etika péče naopak právo žen na možnost interrupci podporuje. Podstatný argument na obhajobu interrupci v této souvislosti podává ve své studii Jonathan Herring. Předně je nezbytné, abychom těhotenství nepovažovali za potenciální konflikt mezi ženou a plodem. Naopak je nutné, jak uvádí, zacházet s těhotenstvím jako se vztahem, čehož jsme schopni právě díky etice péče.⁸² Musíme ovšem vědět, o jaký druh vztahu se jedná, teprve v důsledku toho na něj můžeme aplikovat právní normy.⁸³ Na základě tohoto zjištění klade důraz na skutečnost, že vztahy, které nemají vlastnosti péče, nemají ani morální hodnotu.⁸⁴ Z toho plyne následující, pokud je těhotenství chtěné, pak se bez sebemenších pochybností jedná o pečující vztah, a dosahuje tak té nejvyšší možné morální hodnoty. Takový vztah musí být za každou cenu legálně chráněn.⁸⁵ Avšak

⁸⁰ Gilliganová, 2001 str. 32

⁸¹ Gilliganová, 2001 str. 99

⁸² „*Etika péče nám nabízí způsob, jak tento přístup obejít a chápat těhotenství jako vztah*“ Herring, 2019 str. 9, přeloženo mnou z anglického originálu

⁸³ „*(...) abychom mohli určit, jaká jsou zákonná práva a povinnosti mezi osobami A a B, musíme vědět, jaký je jejich vztah.*“ Herring, 2019 str. 13, přeloženo mnou z anglického originálu

⁸⁴ „*Pokud se však tento vztah nevyznačuje péčí, pak nemá morální hodnotu (...).*“ Herring, 2019 str. 13, přeloženo mnou z anglického originálu

⁸⁵ „*Chtěná těhotenství jsou pečující, a proto mají nejvyšší morální hodnotu. Je třeba je chránit prostřednictvím trestního práva před nechtěným ukončením a uznat jejich dobrotu.*“ Herring, 2019 str. 14, přeloženo mnou z anglického originálu

pokud se jedná o těhotenství nechtěné pozbývající morální hodnotu, pak nesmí být požadováno jeho nedobrovolné pokračování. Neboť by se podle Jonathana Herringa jednalo o péči nucenou, a ta by mohla stát v cestě jiné péči, která by již chtěná byla.⁸⁶ Jonathan Herring ve své studii rovněž podotýká, bezprostřední zkušenost těhotenství má silný dopad jak na tělo ženy, tak především na způsob jejího sebeurčení.⁸⁷

Při rozhodování, zda podstoupit umělé přerušování těhotenství či nikoliv, se žena ocitá na rozcestí s vědomím, že ať se rozhodne jít kterýmkoliv směrem, tak stejně někomu ublíží. Pro tuto situaci používají ve své studii Alice Koubová a Petr Urban označení „*vynucená morální volba mezi egoismem a altruismem*“.⁸⁸ Nicméně jak již bylo pomocí argumentu Jonathana Herringa ukázáno, otázka ochrany dobra a prosperity druhých, by v tomto případě neměla hrát roli. Rozhodne-li se žena pro interrupci, pak se z těhotenství stává nechtěné a zcela ztrácí kvality pečujícího vztahu, ale zejména svou morální hodnotu. Argumenty dovolávající se potřeby zajištění dobra plodu již v tuto chvíli postrádají na významu.

2.3 Vnitřní konflikt vlastní femininity

I přesto, že se v předchozí části podařilo do jisté míry obhájit důležitost legálního přístupu k interrupcím, na ženské zkušenosti těhotenství to ovšem nic nemění. V jedné z předchozích částí (konkrétně viz podkapitola 1.2) byla pozornost věnována skutečnosti, že ženám tradičně připadala role hlavních vykonavatelek péče, a to především v rodinném prostředí, kde měl na starost péči a výchovu dětí. Stejně tak bylo díky Karen Horneyové (viz podkapitola 1.3) příhodně poznamenáno, že ženy disponují schopností přivádět na svět nový život. Tuto schopnost muži jednu stranu obdivují, ale na druhou stranu se proti ní i vymezují, jelikož tuto vlastnost sami nemají.⁸⁹ Jedná se však o schopnost, která bývá typicky spojována s podstatou ženství.

Podobný názor ve své knize rozvádí Simone de Beauvoirová, když předestírá, že mateřstvím uskutečňuje své přirozené předurčení, a to z toho důvodu, že k tomu byla

⁸⁶ „*Naproti tomu nechtěné těhotenství postrádá morální hodnotu, protože jde o vynucenou péči, která může bránit dalším chtěným pečovatelským vztahům.*“ Herring, 2019 str. 14, přeloženo mnou z anglického originálu

⁸⁷ „*Zkušenost těhotenství hluboce ovlivňuje tělo a identitu ženy.*“ Herring, 2019 str. 12, přeloženo mnou z anglického originálu

⁸⁸ Koubová, a další, 2018 str. 721

⁸⁹ „*Právě tato životodárná síla ženy, živelná síla, naplňovala muže obdivem. A právě v tomto bodě vznikají problémy. Je totiž v rozporu s lidskou přirozeností udržet si uznání bez odporu vůči schopnostem, které člověk nemá.*“ Horney, 1993 str. 115, přeloženo mnou z anglického originálu

organicky uzpůsobena.⁹⁰ Obdobně uvádí i Carol Gilliganová, že těhotenství vnímá žena jako něco, co umocňuje její ženské rysy. Svým způsobem tedy téměř jako zdroj své femininity.⁹¹ Pokud se tedy žena rozhodne pro umělé přerušení těhotenství tak nejen, že se s největší pravděpodobností dočká morálního odsouzení ze strany společnosti, ale rovněž se tak vydá proti své vlastní podstatě. Jsem toho názoru, že společnost založená na péči a pečujících vztazích, kterou ve své koncepci představila Virginia Heldová, by měla s těmito následky lépe počítat. Bez pochyby existují nějaké formy poradenství, které ženám pomáhají vypořádat se s následky umělého přerušení těhotenství, a to jak s následky fyzickými, tak zejména s těmi psychickými, které se pravděpodobně nikdy zcela nezacelí. To ostatně konstatuje i Simone de Beauvoirová, když uvádí, že jsou ženy, které nikdy neopustí tato představa dítěte, které se nikdy nestalo.⁹²

Carol Gilliganová naopak podotýká, že pokud se žena rozhodne podstoupit umělé přerušení těhotenství, pak se bohužel od své vlastní podstaty ženství, ale učiní tím volbu odpovědnosti.⁹³ Simone de Beauvoirová rovněž velice správně zdůrazňuje, že z vynuceného nechtěného těhotenství přichází na svět zubožené děti. Děti, za které se společnost bojovala, ale jen dokud byly ve stádiu plodu uvnitř matčiny dělohy.⁹⁴ I přes skutečnost, že z morálního hlediska je možné umělé přerušení těhotenství obhájit, žena se nachází uprostřed nesouladu názorů a je nucena volit mezi menším násilím. Stejně tak si musí být plně vědoma faktu, že její rozhodnutí ovlivní i ostatní, ať už pozitivně nebo negativně. Přesto plná odpovědnost leží pouze na jejích bedrech.⁹⁵

Jonathan Herring však v této souvislosti vystihuje zásadní podnět, a sice uvádí, že na základě teorie etiky péče je stát, jakožto forma společnosti, povinen zajistit, že o jeho občany, tedy o členy dané společnosti, bude pečováno a jejich potřeby budou uspokojeny. To je možné demonstrovat na příkladu chtěného těhotenství. Pokud je žena těhotná a těhotnou chce také být, pak jí stát nabízí pomocnou ruku, ať už je finanční či jinou. Pokud

⁹⁰ „Právě v mateřství žena naplňuje svůj fyziologický osud: je to její přirozené "poslání", protože celá její organická struktura je uzpůsobena k zachování druhu.“ De Beauvoir, 1993 str. 509, přeloženo mnou z anglického originálu

⁹¹ Gilliganová, 2001 str. 100

⁹² „Některé ženy budou pronásledovány vzpomínkou na toto dítě, které se neuskutečnilo.“ De Beauvoir, 1993 str. 516, přeloženo mnou z anglického originálu

⁹³ Gilliganová, 2001 tamtéž

⁹⁴ „Nucené mateřství přivádí na svět zubožené děti, které jejich rodiče nebudou schopni uživit a které se stanou obětmi veřejné péče nebo "dětskými trpiteli". Je třeba poukázat na to, že naše společnost, která se tolik snaží hájit práva embrya, neprojevuje žádný zájem o děti, jakmile se narodí (...).“ De Beauvoir, 1993 str. 510, přeloženo mnou z anglického originálu

⁹⁵ Gilliganová, 2001 str. 93-94

je ale žena těhotná a těhotnou být nechce, stát by ji měl zaručit možnost umělého přerušování těhotenství. Pokud by tak neučinil a nadále by trval na tom, že žena musí zůstat těhotná, pak by kvůli jeho přičinění vznikl vynucený vztah, který je pravým protikladem etiky péče.⁹⁶ Ještě ke všemu by stát svým tímto postojem trval na vzniku vztahu, který by, jak již bylo argumentováno výše (viz podkapitola 2.2) zcela postrádal morální hodnotu. Místo toho by tedy měl raději pečovat o své občany a zabezpečovat jejich potřeby, a to i v případě, že zahrnují umělé přerušování těhotenství.

3. Utilitaristická omezení etiky péče

V předchozích kapitolách byla představena teorie etiky péče podle koncepce Virginie Heldové. Tento výklad byl následně podpořen koncepcí vycházející ze studie Carol Gilliganové, která se zaměřovala na psychologii morálky a logiku citu. V této části byly také uvedeny konkrétnější případy při řešení otázky uzákonění umělého přerušování těhotenství. Tato kapitola se bude věnovat utilitaristickým omezením, se kterými se etika péče a její úvahy musejí vypořádat. Bude se jednat o utilitaristické výzvy pocházející z koncepce Petera Singera. Zásadní význam bude mít v tomto kontextu jeho kniha „*Practical Ethics*“.

Nejprve se zaměřím na to, jakým způsobem rozlišuje Peter Singer z pohledu utilitarismu „osobu“ a „lidskou bytost“. Toto rozdělení bude podstatné pro další pochopení argumentace Petera Singera proti, ale i pro legálnímu přístupu k interrupcím. Následně se budu věnovat konfliktu mezi konzervativními a liberálními argumenty. V případě postojů, které zastávají konzervativci, půjde o postoje na podpoření ilegalizaci interrupcí, a tedy odepření legálního přístupu žen k umělému a po zdravotnické stránce bezpečnému přerušování těhotenství. O to se totiž konzervativci svým stanoviskem pokoušejí. Nikoliv o zrušení existence interrupcí, neboť taková varianta zkrátka neexistuje. Interrupce by se tím pouze přesunuly z dohledu společnosti, a pro ženy by tak představovaly ještě daleko více traumatizující zkušenost. Dále zohledním také liberální názory, které se naopak snaží uzákonění umělého přerušování těhotenství podpořit. Většinu liberálních argumentů Peter Singer poměrně jednoduše vyvrací, a to oprávněně. Pokusím se je tedy podpořit zjištěními přímo vycházejícími z teorie etiky péče podpořené psychologií morálky. Jedná se o zjištění, která byla učiněna v předchozích kapitolách. Poslední část této kapitoly se bude

⁹⁶ „(...) v případě chtěného těhotenství existuje vztah péče, který je stát povinen podporovat a chránit. V případě nechtěného vztahu má však stát povinnost zajistit potrat, aby nedošlo k vynucenému vztahu, který by byl protikladem péče.“ Herring, 2019 str. 21, přeloženo mnou z anglického originálu

vztahovat k obtížnému určení nároku na život. Konkrétně zda mají mít v otázce legalizace interrupcí přednost práva ženy nebo práva plodu.

3.1 Vytyčení hlavních rozdílů mezi „*osobou*“ a „*lidskou bytostí*“

Nejprve je nutné ujasnit podle koncepce Petera Singera, v jakých případech hovoříme o „*osobách*“ (z anglického originálu „*person*“) a v jakých případech o „*lidských bytostech*“ (z anglického originálu „*human being*“). Toto rozdělení je v souvislosti s problematikou uzákonění možnosti umělého přerušování těhotenství podstatné, jelikož, jak bude později ukázáno, z něj vychází část argumentace Petera Singera. Konkrétně se snaží zamýšlet nad variantou, zda by bylo možné interrupce obhajovat na základě tvrzení, které by vypovídalo o tom, že v době, kdy je provedení umělého přerušování těhotenství možné, nelze označit plod žádným jiným jménem. Tedy nelze o něm hovořit ani jako o „*osobě*“, ani jako o „*lidské bytosti*“.⁹⁷

O sebe-vědomé „*bytosti*“ uvádí Peter Singer, že si musí být vědoma své vlastní existence, která má minulost a na základě těchto vlastností může samostatně artikulovat i touhy pro svou budoucnost.⁹⁸ V případě „*lidské bytosti*“ Peter Singer prohlašuje, že ji můžeme přiřknout stejný význam jako označení „*příslušník druhu Homo sapiens*“.⁹⁹ O něco složitější situace nastává se slovem „*osoba*“, jelikož si během času přivlastnilo téměř totožný význam jako termín „*lidská bytost*“. Peter Singer ovšem podotýká, že slovo původně pochází z latiny a sloužila jako označení pro masku, kterou používali herci v klasických dramatech. Jakmile si herec masku nandal, symbolizovalo to, že se z něj stala postava z konkrétní divadelní hry. Tato spojitost se přenesla i do běžného života. Slovo „*osoba*“ tedy naznačovalo, že dotyčný hraje nějakou životní roli.¹⁰⁰ Peter Singer nicméně dodává, že slovo „*osoba*“ automaticky neznamena příslušnost k rodu *Homo sapiens*, tak jak tomu bylo u „*lidské bytosti*“, proto je nelze považovat za stejné výrazy.¹⁰¹

⁹⁷ Singer, 2011 souhrně str. 71-93 a 123-154, kde tuto koncepci rozvádí

⁹⁸ „*Sebevědomá bytost si je vědoma sama sebe jako samostatné entity s minulostí a budoucností. Bytost, která si je vědoma sama sebe, je schopna mít přání ohledně své budoucnosti.*“ Singer, 2011 str. 76, přeloženo mnou z anglického originálu

⁹⁹ „*Je možné dát slovu " lidská bytost" přesný význam. Můžeme ho použít jako ekvivalent k "příslušník druhu Homo sapiens".*“ Singer, 2011 str. 73, přeloženo mnou z anglického originálu

¹⁰⁰ „*Slovo "osoba" má původ v latinském výrazu pro masku, kterou nosil herec v klasickém dramatu. Nasazením masky herci vyjadřovali, že hrají určitou roli. Následně slovo "osoba" začalo znamenat toho, kdo hraje nějakou životní roli, kdo je jejím představitelem.*“ Singer, 2011 str. 74, přeloženo mnou z anglického originálu

¹⁰¹ „*Toto použití slova "osoba" může bohužel samo o sobě uvádět v omyl, protože slovo "osoba" se často používá, jako by znamenalo totéž co " lidská bytost". Přesto tyto pojmy nejsou rovnocenné; může existovat osoba, která není příslušníkem našeho druhu. Mohou existovat i příslušníci našeho druhu, kteří nejsou osobami.*“ Singer, 2011 str. tamtéž, přeloženo mnou z anglického originálu

Peter Singer zde dochází k závěru, že problematiku interrupcí nemůžeme z morální hlediska obhajovat tím, jak si konkrétní slova vykládáme a v jakém kontextu je používáme.¹⁰² V dalších kapitolách se ovšem pokouší aplikovat výše uvedené rozdělení právě na různá vývojová stádia embrya.

3.2 Vyvrácení konzervativních argumentů zastávajících ilegalizaci interrupcí

Při řešení otázky uzákonění interrupcí se o slovo zpravidla dovolávají různé skupiny a sdružení pro život. Nemalá část těchto sdružení zastává stanovisko podporující ilegalizaci přístupu k umělému přerušení těhotenství z náboženských důvodů. Jedním z příkladů obdobného argumentu, který Peter Singer rozebírá, má kořeny v tradiční katolické teologii. Podstata tohoto názoru spočívá v okamžiku, kdy má dojít k tak zvanému „oživení“ (z anglického originálu „quickening“). Zmiňované oživení má nastat v momentu, kdy žena poprvé cítí, že se plod uvnitř jejího těla pohnul. Podle katolické tradice představoval první pohyb moment, kdy do plodu vstoupila duše.¹⁰³ Téměř shodný argument uváděla ve své knize také Simone de Beauvoirová, rozváděla ho však více do hloubky. Podotýkala, že na základě katolické tradice není pochyb o tom, že i nenarozené dítě má duši. Pokud však tato duše zahyne před tím, než dojde ke křtu, pak je jí upřen vstup do ráje.¹⁰⁴

Pro vyvrácení tohoto argumentu předkládá Peter Singer pádné vysvětlení. A sice uvádí, že se jedná čistě o chvíli, kdy je zcela zřejmé, že se plod hýbe sám od sebe. V žádném případě se ale nejedná o první okamžik, kdy u plodu dojde k jakémukoliv pohybu. Peter Singer dokládá, že k těmto pohybům může u plodu docházet už od šestého týdne po oplodnění. Což znamená, že plod se sám hýbe mnohem dříve, než je jeho pohyb vůbec patrný ženě.¹⁰⁵

¹⁰² „Morálnost potratů je podstatná otázka, jejíž zodpovězení nemůže záviset na tom, jak budeme používat slova.“ Singer, 2011 str. 74, přeloženo mnou z anglického originálu

¹⁰³ „Oživení je okamžik, kdy matka poprvé ucítí pohyb plodu, a v tradiční katolické teologii byl tento okamžik považován za okamžik, kdy plod získává duši.“ Singer, 2011 str. 128, přeloženo mnou z anglického originálu

¹⁰⁴ „Praktické důvody proti potratům nemají žádnou váhu; pokud jde o morální důvody, ty se nakonec omezují na starý katolický argument: nenarozené dítě má duši, které je odepřen přístup do ráje, pokud je jeho život přerušen bez křtu.“ De Beauvoir, 1993 str. 511, přeloženo mnou z anglického originálu

¹⁰⁵ „Není to nic jiného než okamžik, kdy plod poprvé pocítí, že se sám od sebe pohybuje; plod je živý již před tímto okamžikem a ultrazvukové studie prokázaly, že se plod skutečně začíná pohybovat již šest týdnů po oplodnění, tedy dlouho předtím, než je možné pocítit jeho pohyb.“ Singer, 2011 tamtéž, přeloženo mnou z anglického originálu

Dalším z argumentů, kterým se konzervativně smýšlející členové společnosti snaží posílit své stanovisko, stojí na předpokladu, že nezbytnost zamezení legálního přístupu k umělému přerušení těhotenství má především vykonávat funkci zastrašení. Peter Singer dále rozvádí, že konzervativci si jsou sami dobře vědomi skutečnosti, že ilegali- zace interrupcí nepředstavuje kompletní vymizení možnosti umělého přerušení těhotenství. Pouze to posílá ženy do rukou zahradních řezníků s šatními ramínky namísto kvalifi- kovaných profesionálů. Konzervativci si ovšem stojí za tím, že zachráněné životy po- tenciálních dětí převažují nad nehumánními zkušenostmi žen, které budou nuceny pod- stoupit nelegální interrupci.¹⁰⁶

Pomatenost předchozího argumentu je v dnešní době a dnešním světě značně za- rážející. Pomyšlení, které si zakládá na záchraně potenciálního lidského života na úkor toho, který již existuje, dle mého názoru postrádá smysl. Konzervativci se snaží stůj, co stůj zabránit tomu, aby měly ženy možnost volby o své vlastní plodnosti. Není navíc nijak možné zaručit, že plod se v pořádku vyvine. Jonathan Herring se v tomto ohledu dovolává etice péče a konstatuje, že společnost, která je odpovědná za péče o své členy, nemůže nikoho nutit k tomu, aby sám sebe obětoval takovým způsobem, jaký těhotenství před- stavuje. A to jak osobně, tak především fyzicky.¹⁰⁷

3.3 Vyvrácení liberálních argumentů podporujících legalizaci inter- rupcí

Stěžejním argumentem liberálů, pomocí kterého se snažit obhájit, jak důležité je, aby měly ženy legální přístup k možnosti umělého přerušení těhotenství, odkazuje na tvr- zení, že jelikož je plod součástí těla ženy, dává jí to nárok rozhodovat o jeho osudu. Sta- novisko Petera Singera, které poukazuje na nedostatek argumentu liberálů, je založen na tom, že postrádá pádný důvod, který by potvrdoval, že žena může svými činy rozhodovat i o právech plodu. Rovněž dodává, že důvod se musí týkat tohoto konkrétního případu.¹⁰⁸ Na základě tohoto vyvrácení se Peter Singer uchyluje k závěru, v němž konstatuje, že se

¹⁰⁶ „Konzervativci mohou také tvrdit, že zákon bude mít určitý odstrašující účinek, i když nebude řádně vymáhán, a že životy nenarozených dětí zachráněné tímto odstrašujícím účinkem převáží nad škodami, které ženám způsobí potraty na dvorku.“ Singer, 2011 str. 130, přeloženo mnou z anglického originálu

¹⁰⁷ „Pečující společnost by nikdy nenutila k takové míře osobní a tělesné oběti, jakou vyžaduje těhotenství. Ostatně to nedělá ani v žádném jiném kontextu.“ Herring, 2019 str. 16, přeloženo mnou z anglického originálu

¹⁰⁸ „Vzhledem k tomu, že neexistuje žádný obecný závěr ve smyslu "A je potenciální X" až "A má práva osoby X", neměli bychom připustit, že potenciální osoba by měla mít práva osoby, pokud nám nebude poskytnut nějaký konkrétní důvod, proč by to mělo platit v tomto konkrétním případě.“ Singer, 2011 str. 138, přeloženo mnou z anglického originálu

liberálům nepodařilo předložit argument dostatečně silný na to, aby ho konzervativci nebyli schopni přebít svým tvrzením, že plod je pouze nevinná lidská bytost, která musí mít své právo na život. Peter Singer rovněž poznamenává, že liberálům se nepovedlo ani stanovit jasnou hranici mezi plodem a novorozeným dítětem.¹⁰⁹

Jsem toho názoru, že argumenty liberálů pouze postrádaly potřebnou hloubku. Jonathan Herring ve své studii potvrzuje, že hlavní argumenty na podporu uzákonění interrupcí, si zakládají na právu, které se dovolává nedotknutelnosti vlastního těla. Tedy na právu, které hlásá, že každý může rozhodnout o tom, co se s jeho tělem stane.¹¹⁰ Stejně tak dodává, jak již bylo rovněž uvedeno výše (viz podkapitola 1.3), že nelze s přesností určit, v jakém bodě se nachází hranice mezi ženou a plodem.¹¹¹ Pokud tedy argumentují konzervativci tím, že plod (neboli jejich terminologií „*nenarozené dítě*“) má právo na život, pak musejí vycházet z předpokladu, že žena a plod jsou dvě různé lidské bytosti. Z čehož nutně plyne, že každá z nich musí mít zajištěný nárok na svůj život. Avšak na tomto místě bylo znovu prokázáno, že nejsme schopni přesně určit, v jakém bodě se od sebe žena a plod oddělují. Nemůžeme o nich tedy přemýšlet jako o dvou samostatných subjektech.

Rovněž se domnívám, že namísto snah o určení jasné hranice mezi novorozeným dítětem a plodem, by se měli liberálové v otázkách legálního přístupu k interrupcím raději dovolávat argumentům, které budou vycházet z koncepce etiky péče. Tím hlavním byl měl být návrh Jonathana Herringa, v němž klade důraz na skutečnost, že nechtěné těhotenství není pečujícím vztahem, což dokládá, že postrádá morální hodnotu a pečující společnost nemůže trvat vztazích, které nemají charakteristiky péče a místo kterých mohou raději vzniknout vztahy, ve kterých nebude péče nucená.¹¹²

3.4 Obtížnost určení nároku na život

V neposlední řadě poukazuje Peter Singer v této souvislosti na fakt, že i pokud plod označíme za lidskou bytost, pak stejně nejsme schopni určit, zda je špatné ho zabít

¹⁰⁹ „(...) liberálové nedokázali stanovit morálně významnou dělící čáru mezi novorozencem a plodem a jejich argumenty (...) rovněž neospravedlňují potraty způsobem, který by nevyvracel konzervativní tvrzení, že plod je nevinná lidská bytost.“ Singer, 2011 str. 134, přeloženo mnou z anglického originálu

¹¹⁰ „Je pravda, že řada nejsilnějších obhajob práva na potrat se opírá o právo na volbu, právo na tělesnou integritu a právo na sebeobranu.“ Herring, 2019 str. 8, přeloženo mnou z anglického originálu

¹¹¹ „Neexistuje jasný bod, kde končí tkáň plodu a začíná tkáň ženy. Sdílejí tekutiny a prostor.“ Herring, 2019 str. 10, přeloženo mnou z anglického originálu

¹¹² „Naproti tomu nechtěné těhotenství postrádá morální hodnotu, protože jde o vynucenou péči, která může bránit dalším chtěným pečovatelským vztahům.“ Herring, 2019 str. 14, přeloženo mnou z anglického originálu

či nikoliv.¹¹³ Stejně tak to ale neodpovídá na otázku, zda může plodu náležet nárok na život. Už vůbec to však neřeší otázku, kterou svým argumentem předložili konzervativci. A sice, za předpokladu, že plod disponuje základním právem na život, jak může být na stejné rovině s ženou, díky které se mu dostává všech živin a podobně. Konečně, budeme-li vycházet čistě z tohoto předpokladu a původního argumentu, tak čím hodnotí konzervativci vyšší hodnotu potenciálního života plodu, oproti ženě, která splňuje všechny předpoklady sebe-vědomé lidské bytosti.

Na tyto nedostatky konzervativních argumentů by se měli liberální zastánci legálního přístupu k umělému přerušení těhotenství zaměřit a opřít o ně silnější stanoviska, která budou podporovat legalizaci interrupcí.

4. Deontologické přístupy ilegalizace interrupcí v praxi

V této kapitole se budu plně věnovat konkrétnímu společenskému kontextu v otázce uzákonění možnosti umělého přerušení těhotenství. To bude ukázáno na situaci v Polsku. V první řadě se zejména s pomocí studie od Jacqueline Heinen a Stéphane Portet s názvem „*Reproductive Rights in Poland: when politicians fear the wrath of the Church*“ pokusím přiblížit historický kontext, který problematiku legalizace interrupcí v Polsku provázel. Hlavním oponentem legálního přístupu k umělému přerušení těhotenství pro ženy v Polsku je náboženství, konkrétně katolická tradice. V předchozí části (viz podkapitola 3.2) byl uveden jeden z argumentů, kterým katolická víra urputně odmítala možnost interrupcí. Tento argument byl postaven na předpokladu, že ve chvíli, kdy žena ucítí první pohyb plodu, dochází k tak zvanému „oživení“. Tímto okamžikem označovala katolická tradice bod, kdy plod získal duši. Simone de Beauvairová pomohla tento argument objasnit ještě dále, když dodala, že podle katolické víry je duši, jejíž život je ukončen před tím, než dojde ke křtu, odepřen vstup do ráje.¹¹⁴

V dnešní době se však katolická církev snaží ilegalizace umělého přerušení těhotenství argumentovat pouze stanovisky, která se dovolávají po záchraně a spasení všech forem lidského života, nebo alespoň jeho potenciálu, a to v kterékoliv fázi jeho vývoje. To bude blíže ilustrováno v druhé části této kapitoly, která se bude soustředit na aktuální

¹¹³ „(...) uznání, že plod je živá lidská bytost, neřeší otázku, zda je špatné ho zabít.“ Singer, 2011 str. 135, přeloženo mnou z anglického originálu

¹¹⁴ „Praktické důvody proti potratům nemají žádnou váhu; pokud jde o morální důvody, ty se nakonec omezují na starý katolický argument: nenarozené dítě má duši, které je odepřen přístup do ráje, pokud je jeho život přerušen bez křtu.“ De Beauvoir, 1993 str. 511, přeloženo mnou z anglického originálu

situaci v Polsku v kontextu uzákonění interrupcí, a to od doby, kdy se Polsko chystalo na vstup do Evropské unie, tedy zhruba od roku 2004. Toto období bylo v Polsku zásadní pro vytvoření mnohočlenných organizací, které se snažily hájit právo volby, tudíž se snažily prosadit uzákonění interrupcí. Ukázány budou rovněž předpisy a nařízení, kterým jsou možnosti umělého přerušování těhotenství v dnešním Polsku podřízeny.

4.1 Situace Polska – historický kontext

Ve své studii spojují Jacqueline Heinen a Stéphane Portet 19. století s obdobím, v němž byla katolická církev v Polsku schopna zajistit si velký vliv. Jednalo se totiž o období, kdy Polsko okupovaly cizí státy.¹¹⁵ Konec první světové války s sebou přinesl vznik Polské republiky. Církev si nadále držela svou silnou pozici. V roce 1918 ženy dokonce získaly volební právo, jednalo se však o rozhodnutí *přijaté „ve jménu aktivní role matek bránících národ během okupace a války“*.¹¹⁶ Po konci druhé světové války byl v Polsku u moci komunistický režim. Ten se postaral hned o několik progresivních změn a úprav legislativy. Ty zahrnovaly například také právo na umělé přerušování těhotenství, které ženy podporovalo jak při pracovní činnosti, tak i při péči o domácnost. Vládní nesoudržnost však zapříčinila, že v otázkách nerovnosti mezi pohlavími nedošlo k žádným větším průlomům.¹¹⁷

Po roce 1989 postavení katolické církve dále sílilo. V tu dobu byla ve školách dokonce zavedena výuka náboženství. Jacqueline Heinen a Stéphane Portet poznamenávají, že díky tomuto historickému podkladu, byla církev schopna získat významnou opodstatněnost ze strany polské společnosti. A to i v otázkách politických, které se zabývaly především oblastí rodiny.¹¹⁸ Na konci devadesátých let 20. století bylo rozhodnuto a konkrétním znění výkladu, který si dává za cíl ochránit lidský život, bez ohledu na to, v jaké

¹¹⁵ „Prestiž a vliv polské katolické církve jsou úzce spjaty s rolí, kterou sehrála v době, kdy bylo Polsko v průběhu 19. století okupováno cizími státy.“ Heinen, a další, 2010 str. 1008, přeloženo mnou z anglického originálu

¹¹⁶ „Po první světové válce, kdy se Polsko stalo republikou, zaujímala církev (...) výsadní postavení. Ženy získaly volební právo již v roce 1918. Toto rozhodnutí však bylo přijato ve jménu jejich aktivní role matek bránících národ během okupace a války.“ Heinen, a další, 2010 stránky 1008-1009, přeloženo mnou z anglického originálu

¹¹⁷ „Po druhé světové válce byla za komunistického režimu přijata řada pokrokových opatření, mimo jiné právo na potrat, která měla podpořit profesní aktivitu žen a ulehčit jim práci v domácnosti. Nejednotnost vládní politiky však zabránila skutečným změnám v genderové oblasti.“ Heinen, a další, 2010 str. 1009, přeloženo mnou z anglického originálu

¹¹⁸ „Po roce 1989 se zavedením výuky náboženství ve školách institucionalizovala přítomnost církve ve vzdělávacím systému a kněží získali status běžných učitelů. Tento historický kontext dává církvi silnou legitimitu v politické diskusi i v občanské společnosti, konkrétně v tématech týkajících se soukromé sféry.“ Heinen, a další, 2010 tamtéž, přeloženo mnou z anglického originálu

vývojové fázi se nachází. Tedy i jako nenarozený plod. Jakub Valc ve své publikaci s názvem „Právní úprava interrupcí v Polsku a (ne)možnost jejího obcházení cestou potravné turistiky“ dále vykresluje situaci v Polsku konce devadesátých let 20. století a uvádí, že do kontextu polského interrupčního zákona jsou zapojeny i církevní organizace, se kterými se očekává, že budou ženy v souvislosti s umělým přerušением těhotenství spolupracovat.¹¹⁹

4.2 Otázka interrupcí v dnešním Polsku

Jakub Valc ve své publikaci¹²⁰ rovněž mapuje stav, který v Polsku v kontextu řešení otázky umělého přerušení těhotenství přetrvává. Jak již bylo uvedeno výše (viz podkapitola 4.1), polský právní rámec si zakládá na ochraně každé formy lidského života, v kterémkoliv stádiu vývoje. Toto stanovisko je postaveno na nezbytnosti poskytnutí péče manželstvím a rodinám. Stejně tak Jakub Valc doplňuje, že „ve vztahu k péči o těhotné ženy“ je na základě interrupčního zákona od žen požadována spolupráce s orgány, mezi něž spadá i církev. Na základě toho, co bylo v předchozích kapitolách práce objasněno o pečujících vztazích a postavení, které má společnost vůči svým členům zabírat a jakým způsobem má pečovat o naplnění jejich potřeb, je více než patrné, že v tomto případě nijak nejedná o koncepci etiky péče. Byl to Jonathan Herring, kdo nabídl východisko, jakým lze ve společenské rovině nazírat chtěná a nechtěná těhotenství a jakým způsobem o ně pečovat. Peter Singer se zdráhal, kterým výrazem je možné plod pojmenovat, neboť nenaplnuje předpoklady „lidské bytosti“. Vzpomenuta musí být i Carol Gilliganová, která objasňovala, že i přesto, že se žena rozhodnutím pro interrupci vzdaluje své vlastní feminitě, tak jí dokládá odpovědnost, kterou si musíme ve vztazích k druhým uvědomovat. V otázce nechtěného těhotenství se ovšem nejedná o vztah, jelikož není charakterizován péčí. Avšak žena se svým rozhodnutím řídí tím, co o pečujících osobách mínila Virginia Heldová, a sice, že musíme nejprve zodpovědně pečovat o sebe, abychom mohli následně pečovat o druhé. Jsem toho názoru, že z uvedených důvodů nemůže být ilegalizace interrupcí ve společnosti ospravedlnitelná s odvoláním na péči. Joanna Z. Mishtal ve své studii s názvem „*Matters of "Conscience": The Politics of Reproductive Healthcare in Poland*“

¹¹⁹ Valc, 2023

¹²⁰ tamtéž

dodává, že tento konflikt není možné překonat ani prostřednictvím zákonné separace katolické církve v Polsku a státu.¹²¹

Jakub Valc na konci své publikace podotýká, že v roce 2004 byla v Polsku silná iniciativa na nápravu zmiňovaného interrupčního zákona. Jednalo se o období, kdy se Polsko chystalo na vstup do Evropské unie. Organizátorky a organizátoři iniciativy se tak domnívali, že se jim podaří upozornit Evropskou unii na nedostatky v polské legislativě. To se však nestalo.¹²²

¹²¹ „(...) konflikt mezi určitými náboženskými programy a právy žen nelze jednoduše vyřešit legální odlukou církve od státu.“ Mishtal, 2009 str. 178, přeloženo mnou z anglického originálu

¹²² Valc, 2023

Závěr

Z koncepce etiky péče Virginie Heldové vyšlo najevo že, všechny osoby mají vztahovou podstatu. Péče, která vztahy charakterizuje, je nutným předpokladem pro vznik jakékoliv společnosti. Jak bylo argumentováno, bez péče by lidé nebyli schopni přežít. Nyní je již jasné, že za podřazenost žen ve společnosti je odpovědná jejich emocionální povaha. To je také jeden z důvodů, proč jsou ženy tradičně považovány za vykonavatelky péče. K tomuto argumentu dodává Carol Gilliganová svým zjištěním, že ženy chápou já a sebe ve vztazích na základě přimknutí. Muži se naopak uchylují k separaci.

Hlavní úlohou žen v roli pečujících osob je zajištění péče a uspokojení potřeb druhých. Podřazenost žen ve společnosti umocňuje jejich podřazenost před zákonem. Ženy jsou schopné přivést na svět nový život. Muži tuto schopnost postrádají, a tak rozhodují o té ženské. Zatímco ženy si plně uvědomují důležitost vzájemných vztahů s druhými, muži svými volbami podporují mylnou představu o soběstačnosti a nezávislosti členů dané společnosti. Tou nejzákladnější hodnotou je ovšem, jak se zdá, péče. Není omezena pouze na domácí sféru, naopak je podstatná její obecná platnost. I společnost se účastní vztahů, zejména musí dohlížet na to, aby bylo o její členy pečováno a aby byly naplněny jejich potřeby.

Vztah, který je založen na péči, má morální hodnotu. Ovšem, vztah, který není založen na péči morální hodnotu zcela postrádá. Společnost nemůže dopustit, aby byly osoby účastněny ve vztazích, ve kterých je péče vynucená. Podobně je tomu u chtěného a nechtěného těhotenství. Chtěné těhotenství je založeno na vztahu péče, a proto má morální hodnotu. Chtěné těhotenství ale vztah založený na péči postrádá, tudíž postrádá i morální hodnotu a společnost nemůže trvat na tom, aby žena v těhotenství setrvala i přes svůj nesouhlas. Zde je nezbytné zajistit legální přístup k umělému přerušení těhotenství.

Utilitaristické a deontologické přístupy zastávají opačný názor, proto předkládají argumenty, které se proti legálnímu přístupu k interrupcím vymezují. Nejčastěji se jedná o tvrzení, které podotýká, že všechny lidské bytosti mají nárok na život. Tento argument je bezpředmětný, neboť jednak není možné označit plod za lidskou bytost, jelikož nesplňuje předpoklady lidských bytostí, za druhé není možné přemýšlet o ženě a o plodu jako o dvou subjektech. Nejsme schopni určit, kde leží dělicí čára mezi ženou a plodem. Z tohoto důvodu nemůžou být plodu přisouzena vlastní práva.

Etika péče vyvrací omezení utilitaristických a deontologických koncepcí. Sama navíc nabízí argumenty, pomocí kterých je možné uzákonění možnosti umělého přerušení těhotenství obhájit.

Použitá literatura

de Beauvoir, Simone. 1993. *The Second Sex*. London : Everyman's Library, 1993. 978-1-85715-137-4.

Gilliganová, Carol. 2001. *Jiným hlasem: o rozdílné psychologii žen a mužů*. Praha : Portál, s. r. o., 2001. 80-7178-402-8.

Heinen, Jacqueline a Portet, Stéphane. 2010. Reproductive Rights in Poland: when politicians fear the wrath of the Church. *Third World Quarterly*. The Unhappy Marriage of Religion and Politics: Problems and Pitfalls for Gender Equality, 2010, Sv. 31, 6.

Held, Virginia. 2015. *Etika péče. Osobní, politická a globální*. Praha : Filosofía, 2015. 978-80-7007-447-3.

Herring, Jonathan. 2019. Ethics of Care and the Public Good of Abortion. *University of Oxford Human Rights Hub Journal*. Ethics of Care, 2019, Sv. I, 1.

Horney, Karen. 1993. *Feminine Psychology*. New York : W. W. Norton & Company, Inc., 1993. 978-0-393-31080-1.

Koubová, Alice a Urban, Petr. 2018. Vztahové pojetí morální subjektivity mezi etikou péče a teorií hry Donalda Winnicotta. *Filozofia*. Etika, 2018, Sv. 73, 9.

Mishtal, Joanna Z. 2009. Matters of "Conscience": The Politics of Reproductive Healthcare in Poland. *Medical Anthropology Quarterly*. New Series, 2009, Sv. 23, 2.

Singer, Peter. 2011. *Practical Ethics*. Cambridge : Cambridge University Press, 2011. 978-0-521-70768-8.

Valc, Jakub. 2023. Právní úprava interrupcí v Polsku a (ne)možnost jejího obcházení cestou potratové turistiky. *Právní prostor*. [Online] 27. Únor 2023. [Citace: 18. Duben 2023.] <https://www.pravniprostor.cz/clanky/ostatni-pravo/pravni-uprava-interrupci-v-polsku-nemoznost-jejeho-obchazeni-cestou-potratove-turistiky>.

Resumé

This thesis explores the concept of ethics of care as an approach that overcomes utilitarian and deontological constraints. An ethic of care, complemented by insights from moral psychology, does not lead to the legitimation of power inequalities between the sexes. An ethic of care alone can justify the necessity of legalising abortion.

Tato práce se zabývá koncepcí etiky péče jako přístupu, který překonává utilitářská a deontologická omezení. Etika péče doplněná o poznatky z psychologie morálky nevede k legitimizaci mocenské nerovnosti mezi pohlavími. Etika péče sama dokáže obhájit nutnost legalizace interrupcí.